Η τιμητική προσκύνηση των ιερών εικόνων (Σεβ. Μητροπολίτης Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου Ιερόθεος Βλάχος)

Categories : ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Date : 24 Ιανουαρίου, 2006

Από την αρχαία εκκλησιαστική εποχή, και αυτήν ακόμη την αρχαία ελληνική περίοδο, παρατηρείται η σύγκρουση μεταξύ του ιδεαλισμού και του ματεριαλισμού, του ορθολογισμού και του μυστικισμού, της λατρείας των θεών του δήμου και της αποδοχής του μεταφυσικού ιδεαλισμού, εκ μέρους της αριστοκρατίας. Στήν περίοδο της εικονομαχίας συγκρούσθηκαν δύο αντιλήψεις, ήτοι του ανεικονίστου ασιατικού πνεύματος και του εξεικονιστικού ελληνικού πνεύματος και βεβαίως οι άγιοι Πατέρες αντιμετώπισαν θεολογικά το θέμα αυτό και τελικά κατοχυρώθηκε η ορθόδοξη διδασκαλία περί εικόνων από την Ζ' Οικουμενική Σύνοδο.

Κατά καιρούς γίνονται διάφορες συζητήσεις για το θέμα των ιερών εικόνων, όπως ακριβώς έγινε και την εβδομάδα αυτή. Θά ήθελα να καταγράψω με πολύ συντομία μερικές σκέψεις μου γύρω από το θέμα αυτό. Καί βέβαια πρέπει να υπογραμμισθή ότι το θέμα έχει τρείς πλευρές, ήτοι την θεολογική, την ποιμαντική και την εκμεταλλεύσιμη.
Η **θεολογική** πλευρά έχει σχέση με την ορολογία της λέξεως εικόνα και την σημασία της στην λατρευτική και την εκκλησιαστική παράδοση.
Κατ' αρχάς πρέπει να λεχθή ότι η λέξη εικόνα που χρησιμοποιείται στην Ορθόδοξη Εκκλησία δεν προέρχεται από το ελληνικό ρήμα εικονίζω, αλλά από το εβραϊκό τσελέμ που σημαίνει εμφάνιση - φανέρωση του Θεού. Εικών του Θεού, δηλαδή φανέρωση του Θεού του αοράτου, είναι ο Λόγος του Θεού, ενώ ο άνθρωπος είναι κατ' εικόνα του Χριστού δημιουργημένος, δηλαδή είναι εικόνα της εικόνος. Οι άγιοι που ενώνονται με τον Χριστό βιώνουν αυτήν την δόξα του Θεού και οι εικόνες τους είναι εκφράσεις αυτής της δόξης.
Στήν Ορθόδοξη Εκκλησία δεν πιστεύουμε στον ιδεαλισμό, του οποίου βασική αρχή είναι το "εν αρχή ήν η ιδέα", ούτε στον ματεριαλισμό, του οποίου αρχή είναι το "εν αρχή ήν η ύλη", αλλά πιστεύουμε στην αποκαλυπτική αλήθεια ότι "εν αρχή ήν ο Λόγος" (Ιω. α', 1). Καί βεβαίως "ο Λόγος σάρξ εγένετο και εσκήνωσεν εν ημίν, και εθεασάμεθα την δόξαν αυτού, δόξαν ως μονογενούς παρά πατρός" (Ιω. α', 14). Η Ζ' Οικουμενική Σύνοδος που ασχολήθηκε με το θέμα αυτό εξέφρασε όλη την θεολογία σχετικά με τις ιερές εικόνες. Εάν μελετήση κανείς προσεκτικά κυρίως την πέμπτη και εβδόμη πράξη της Συνόδου αυτής, θα βρή πολλές απαντήσεις σε όλα όσα εγράφησαν τις ημέρες αυτές. Η βασική αρχή είναι ότι μπορούμε να αγιογραφούμε και να σεβόμαστε τις ιερές εικόνες, γιατί ο Χριστός ενσαρκώθηκε και αγίασε το σώμα

και όλη την κτίση και η μή τιμητική προσκύνηση των ιερών εικόνων είναι τρόπον τινα μιά εκσάρκωση του Λόγου. Έπειτα, η τιμή των ιερών εικόνων διαβαίνει στο πρωτότυπο, και εκείνος που προσκυνεί την ιερή εικόνα προσκυνεί την υπόσταση του εγγραφομένου σε αυτήν. Ακόμη, αφ' ενός μέν με την τιμητική προσκύνηση των ιερών εικόνων αγιάζονται και (τα όμματα των ορώντων(, αφ' ετέρου δέ αγιάζονται και τα χείλη των ασπαζομένων τις εικόνες, όπως ακριβώς κάνουμε κι' εμείς οι Κληρικοί που όταν διαβάζουμε το Ευαγγέλιο στο τέλος το ασπαζόμαστε. Καί αυτή η ύλη έχει αξία, γιατί αγιάζεται από την άκτιστη Χάρη του Θεού, αφού η θεία Χάρη διά του ανθρώπου διαπορθμεύεται και στην άλογη δημιουργία.
Ειδικά δέ για τις εικόνες της Παναγίας και τα διάφορα επίθετα με τα οποία είναι συνδεδεμένες, πρέπει να υπογραμμισθή ότι αυτά αφ' ενός μέν συνδέονται με θαύματα της Παναγίας, αφ' ετέρου δέ ότι αναφέρονται στον τρόπο που κατασκευάζονται οι ιερές εικόνες και από τον τόπο που φυλάσσονται και δεν έχουν σχέση δήθεν με πολλές Παναγίες. Πρόκειται δηλαδή για πολλά κοσμητικά επίθετα της μιάς Παναγίας.
Στήν Ορθόδοξη Εκκλησία δεν πιστεύουμε σε διάκριση μεταξύ φυσικών και μεταφυσικών, αλλά σε διάκριση μεταξύ κτιστού και ακτίστου, με την διαφορά ότι το άκτιστο εισέρχεται μέσα στο κτιστό και το ζωοποιεί. Η αιμορροούσα γυναίκα του Ευαγγελίου εξέφρασε την πίστη της και θεραπεύθηκε ακουμπώντας το ιμάτιο του Χριστού. Τότε ο Χριστός είπε: "ήψατό μου τις". Καί συνέχισε: "εγώ γάρ έγνων δύναμιν εξελθούσα απ' εμού" (Λουκ. η' 46). Η συνάντησή μας με τον Χριστό δεν γίνεται ιδεατά, ιδεαλιστικά, μυστικιστικά, φανταστικά και συναισθηματικά, αλλά διά προσώπων, μυστηρίων, εξαγιασμένων υλικών αντικειμένων και διά των ιερών εικόνων. Τό "Συνοδικό της Ορθοδοξίας" είναι χαρακτηριστικό πάνω στο θέμα αυτό. Όμως, ο προτεστάντης ιστορικός Χάρνακ, όπως και γενικά οι προτεστάντες, που δεν γνώριζε αυτήν την ορθόδοξη θεολογία, ισχυριζόταν ότι η ορθόδοξη Εκκλησία είναι η ειδωλολατρική μορφή του Χριστιανισμού. Εμείς που γνωρίζουμε στο βάθος την θεολογία των αγίων Πατέρων αντιλαμβανόμαστε το λάθος του να βλέπη κανείς ιδεατά, ιδεαλιστικά, διϋστικά και διαρχικά τον κόσμο.
Αξία έχει και η **ποιμαντική** πλευρά του θέματος αυτού, γιατί έχει μεγάλη σημασία και ο τρόπος με τον οποίον προσεγγίζουμε τις ιερές εικόνες. Αυτό άλλωστε συμβαίνει και με όλα τα μυστήρια και αυτήν ακόμη την θεία Ευχαριστία. Η μετάληψη του Σώματος και του Αίματος του Χριστού μπορεί να προξενήση στον άνθρωπο τον αγιασμό, μπορεί όμως να προξενήση και την καταδίκη του. Ο Θεός, κατά την διδασκαλία των αγίων Πατέρων, είναι η κάθαρση των καθαιρομένων, ο φωτισμός των φωτιζομένων και η θέωση των θεουμένων. Ο ίδιος ο Χριστός μπορεί να γίνη και η κόλαση αυτών που δεν έχουν τις πνευματικές αισθήσεις για να τον προσεγγίσουν σωστά. Γι' αυτό, άλλωστε στην Ορθόδοξη Εκκλησία κάνουμε λόγο για το ότι ο παράδεισος και η κόλαση δεν νοούνται εξ επόψεως του Θεού, αφού εκείνος αγαπά όλους –δικαίους και αδίκους– αλλά εξ επόψεως του ανθρώπου, και αυτό σημαίνει ότι κόλαση και παράδεισος εξαρτάται από τον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζει ο άνθρωπος τον Θεό.

Αυτό συμβαίνει και με την τιμητική προσκύνηση των ιερών εικόνων. Οι Κληρικοί πρέπει να διδάσκουν τούς πιστούς να ασπάζονται τις ιερές εικόνες έχοντες υπ όψη τους ότι η τιμητική προσκύνηση αναφέρεται στο πρόσωπο που εικονίζεται, αλλά και η πνευματική ωφέλεια εξαρτάται και από το επίπεδο της πνευματικής καταστάσεως, στο οποίο ευρίσκονται. Έξω από τις ορθόδοξες αυτές προϋποθέσεις η προσκύνηση των ιερών εικόνων μπορεί να εκληφθή ως μαγεία. Άλλωστε είναι γνωστόν ότι και στα "αναστενάρια" και σε άλλες μαγικές τελετές, οι μάγοι χρησιμοποιούν εικόνες και ιερά αντικείμενα της Εκκλησίας. Υπάρχουν, επομένως, σαφή όρια μεταξύ ορθοδόξου λατρείας και μαγείας.
Έχει όμως αξία να τονισθή και η **εκμεταλλεύσιμη** πλευρά του ζητήματος. Όλα τα ιερά αντικείμενα, ακόμη και τα δόγματα της Εκκλησίας, βεβαίως και η ίδια η θεολογία και η θεωρητική πίστη, μπορούν να χρησιμοποιηθούν με ορθό ή λαθεμένο τρόπο. Ο εμπαθής άνθρωπος που βρίσκεται στην πεπτωκυία κατάσταση μπορεί τα πάντα να τα εντάξη στην εμπαθή του νοοτροπία και στον ναρκισσισμό του. Τό ίδιο γίνεται και με τις ιερές εικόνες. Εάν οι ποιμένες προτείνουν στούς πιστούς την τιμητική προσκύνηση των ιερών εικόνων μέσα στην λατρευτική ζωή της Εκκλησίας και με τις ορθόδοξες προϋποθέσεις, που περιγράψαμε πιό πάνω, το κάνουν καλώς, γιατί έτσι αγιάζουν τον λαό και τον βοηθούν να δή την εσωτερική πλευρά της Ορθοδόξου Εκκλησίας. Άν όμως πρωταρχικός σκοπός των Κληρικών είναι η υλική εκμετάλλευση των Χριστιανών και η εμπορευματοποίηση των ιερών εικόνων, τότε η χρησιμοποίησή τους κινείται σε αντορθόδοξη προοπτική. Επομένως εξαρτάται από το τί προέχει στον Κληρικό, η πνευματική βοήθεια των πιστών ή η υλική εκμετάλλευσή τους. Άν ο πιστός ποιμαίνεται ώστε να προσκυνά τις ιερές εικόνες μέσα στην θεολογική ατμόσφαιρα που αναφέραμε πιό πάνω, ο ίδιος όμως ελεύθερα και αβίαστα θέλει, ως έκφραση αγάπης, να προσφέρη τον οβολό του, ώστε να εξακολουθή να διατηρήται και ο χώρος εκείνος στον οποίο φυλάσσεται η ιερά εικόνα –στην προκειμένη περίπτωση τα Ιεροσόλυμα–, τότε και αυτό έχει την θέση του μέσα στην παράδοση της Εκκλησίας.
Τελειώνοντας θα ήθελα να υπογραμμίσω ότι τα όσα εγράφησαν αυτές τις ημέρες κρύβουν μερικές αλήθειες, παρά τον υπερβολικό και υποκειμενικό τρόπο εκφράσεώς τους, και πρέπει να δώσουν αφορμή σε όλους μας να μάθουμε να θεολογούμε, γιατί όπως γράφει ο Μέγας Βασίλειος συνήθως οι άνθρωποι "τεχνολογούσι και ου θεολογούσι", στοχάζονται και δεν θεολογούν ορθόδοξα. Καί βεβαίως πρέπει να συνειδητοποιήσουμε ότι είναι ανάγκη να εξασκούμε μιά θεολογική ποιμαντική στον λαό και γύρω από την τιμητική προσκύνηση των ιερών εικόνων, να αναλύουμε, πέρα από υποκειμενικούς στοχασμούς, την γλώσσα των συμβόλων, με την οποία προσεγγίζουμε τα ορθόδοξα θέματα καλύτερα από ό,τι με τον ορθολογισμό, τον στοχασμό και τον συναισθηματισμό.

(Πηγή: "**Ελευθεροτυπία**", 12-2002)